

De baptismo

En undersökning av det bibliska vattnets betydelse hos Tertullianus

Elina Sjöwall

LUNDS UNIVERSITET | CENTRUM FÖR TEOLOGI OCH RELIGIONSVETENSKAP

BIVK10 Kandidatkurs i bibelvetenskap 15hp

Handledare: Magnus Zetterholm

Examinator: Paul Linjamaa

Termin: VT22

Innehållsförteckning

KAPITEL 1: INLEDNING	3
1.1 BAKGRUND	3
1.2 SYFTE.....	4
1.3 FRÅGESTÄLLNING.....	4
1.4 MATERIAL OCH AVGRÄNSNINGAR	4
1.5 METOD.....	5
1.6 FORSKNINGSÖVERSIKT	7
1.7 DISPOSITION	10
KAPITEL 2: VATTNET INNAN OCH UNDER FÖRSTA ÅRHUNDRADET	10
2.1 VATTEN I DEN FORNA ORIENTALISKA OCH GREKISK-HELLENISTISKA VÄRLDEN.....	11
2.2 VATTEN I GAMLA TESTAMENTET-JUDISK TRADITION.....	13
2.3 ANVÄNDNINGSOMRÅDEN.....	16
2.4 VATTEN SOM HOTFULLT	20
2.5 VATTEN I DOPET	23
KAPITEL 3: TERTULLIANUS	26
3.1 <i>DE BAPTISMO</i> – EN ÖVERSIKT.....	26
3.2 TERTULLIANUS SYN PÅ VATTEN.....	27
3.3 VATTEN I DOPET	29
KAPITEL 4: SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	32
KAPITEL 5: SLUTSATS	35
LITTERATURFÖRTECKNING	38

Kapitel 1: Inledning

1.1 Bakgrund

Människan är i behov av vatten – det är ett faktum vi fått lära oss sedan tidig ålder. Kroppen kräver vatten för att fungera och vi genom den. Vi kan uttryckligen säga att vatten är en livsviktig källa och ett element som allt levande är i behov av.

Men när vi ser till vattnet i Bibelns berättelser kan vi däremot urskilja en paradoxal betydelse. Vattnet som livsfarligt och vattnet som livgivande. Det finns en uppenbar komplexitet gällande vattnets betydelse och symbolik i berättelserna. En del händelser framhäver vattnet som livets källa – det livsviktiga och det livgivande. Det som renar och det som räddar. Medan andra berättelser framhäver vattnet som en kaosmakt som visar sig i form av storm, vågor och katastrofer.

Endast en bråkdel av det hav vi känner till vet vi något om. Endast en bråkdel är kartlagd, observerad och nedtecknad. Endast en bråkdel kan påminna oss om vår litenhet – och ändå är det havet vi söker oss till. Vattnets betydelse är för människan omistligt och på samma gång svårfunnet. En bristvara som på samma gång speglar en grundförutsättning för liv. Berättelser i Bibeln talar om hur människor söker sig till vatten – hur dess värde gör sig synlig i behovet av dricksvatten eller är i anknytning till rening och botgörelse.¹ Berättelser talar också om hur stormar, oväder och översvämningar orsakar lidande och död. Hur vattnets starkt länkas samman med livsfara. Denna paradoxala uppfattning och förståelse av det bibliska vattnet mynnar ut i uppsatsen problemformulering gällande kyrkofadern Tertullianus egen uppfattning av det bibliska vattnet utifrån sin text *De baptismo*. I sin text skriver han:

”sed nos pisciculi secundum υχθυν nostrum Iesum Christum in aqua
nascimur, nec aliter quam in aqua permanendo salvi sumus.”²

När kyrkofadern Tertullianus skriver *De baptismo* (ca 190–210-talet e.v.t) är det ett försök till att rädda kyrkan från heresi och irlära kring dopets sakrament. Detta gör han genom att

---

¹ Jesper Svartvik, *De sju haven i Bibelns värld* (Uppsala: Votum, 2021) s. 10–11.

² Ernest Evans, *De baptismo*, (Oxford: University Press, 1972) s. 4 [“But we, being little fishes, as Jesus Christ is our great Fish, begin our life in the water, and only while we abide in the water are we safe and sound”]

betona dopets betydelse för människan i en avhandling på tre delar som dels ämnar försvara vattnets värdighet, både i religiös- och vardaglig kontext, dels lyfta vikten av dopet för människan. *De baptismo* ger därför också en uppmaning till läsaren att dagligen reflektera och leva i sitt dop. En uppmaning om att vi, likt fiskarna, bör förbli i vattnet. Frågan är vilka bibliska förståelser av vatten som kan ligga till grund för Tertullianus egen uppfattning.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att lyfta Tertullianus syn på vatten i *De baptismo*, för att undersöka vilka bibliska förståelser av vatten som kan ligga till grund för hans egen uppfattning. Då vattnet i Bibelns berättelser ofta skildrar olika karaktär – vittnar detta om en mångtydig, och kanske flertydig, förståelse av elementet. Genom att uppmärksamma vilka teologiska förståelser som görs kring vattnet i Bibeln och hur dessa sedan ställs i relation till Tertullianus uttalanden i *De baptismo* – ämnar denna uppsats kunna bredda forskningsfältet kring Tertullianus förankring och koppling till de bibliska texterna.

1.3 Frågeställning

Den frågeställning som denna uppsats ämnar besvara är: ”Hur uttrycks Tertullianus syn på vatten i *De baptismo*, och vilka bibliska förståelser kan ligga till grund för detta?”

1.4 Material och avgränsningar

Material som uppsatsen kommer att utgå ifrån är grundtexten i *Novum Testamentum Graece* – där begreppet ὕδωρ, ὕδατος kommer att analyseras. (Särskilt fokus kommer att riktas mot vattnets funktion i olika perikoper). Tillsammans med denna källa kommer uppsatsen att undersöka Tertullianus skrift *De baptismo* som är hämtad ur Ernest Evans version *Tertullian's Homily On Baptism*. Denna utgåva skiljer sig inte från Tertullianus ursprungliga text (som är skriven på latin), men medför en engelsk parallell översättning som jag kommer att använda mig av. Denna källa kommer att användas i relation till den grekiska grundtexten, där de bibliska hänvisningarna kommer att diskuteras. Sekundära källor som belyser vattnets betydelse och symbolik i Bibeln kommer också att användas. Vid översättningar från den grekiska grundtexten till svenska kommer Heikel, Ivar A. & Fridrichsen, A:s ordbok att användas. Utöver detta kommer uppsatsen att utgå från Bibel 2000s översättning av Nya och Gamla testamentet.

De baptismo är skriven som en form av opposition mot den tidiga heresin. En kvinna som tillhörde den Kainitiska sekten predikade om dopets oväsentlighet gentemot människan, och menade på att det inte kunde ske någon frälsning genom det. I ett försök att skydda kyrkan mot heresi och irrlära skriver Tertullianus denna avhandling som ett gensvar. Genom sin text lyfter han dopets sakrament i ljuset av de bibliska berättelserna och talar om dess betydelse och värde för människan. Texten är inte skriven i syfte att egentligen redogöra för dopet som sakrament, utan för att argumentera om dess värde i avsikt att skydda kyrkan. Vattnets plats i *De baptismo* gör sig synligt i hans framställningar kring den Heliga Anden och dess koppling till dopet. Vattnet uttrycks vara nödvändigt för människan och hennes säkerhet – och denna uppsats ämnar därför närma sig Tertullianus egen förståelse för vatten.

Den tydligaste avgränsningen som uppsatsen kommer att göra är att enbart fokusera på begreppet (ὑδωρ, ὑδατος) betydelse och förhållande till dess historiska kontext. Detta innebär att följande analys kommer innehålla en redogörelse för vattnets betydelse innan och under det första århundradet. Med tanke på uppsatsens omfång kommer därför ingen vidare förklaring kring dess följder i senare historia att göras. Inte heller ingående förklaringar av perikopers kontextuella sammanhang att förklaras utöver dess nödvändiga betydelse för undersökningens förståelse. Dock kan kortare förklaringar vara av relevans för uppsatsen syfte – men inte som primärt fokus. Att undersöka alla perikoper i relation till vatten vore en för stor uppgift för denna typ av uppsats – därför kommer undersökningen endast att fokusera på vattnets generella betydelser och ge ett fåtal exempel där vattnets olika funktioner och roll skildras. Likaså gäller det avgränsningen av Tertullianus skrift; undersökningen kommer enbart att beröra den del som avser vara relevant för undersökningen – fokus på vatten. Detta kommer dock att ställas i relation till Andens kraft och vattnets betydelse för Tertullianus egen uppfattning. Med tanke på att boken är skriven i syfte att framhäva dopets betydelse för människan anser jag att avgränsningar av hans bok är av relevans. Detta görs då med en förförståelse för bokens huvudsakliga syfte.

1.5 Metod

För att kunna besvara frågeställningen om vilka bibliska förståelser av vattnet som ligger till grund för Tertullianus egen uppfattning, kommer uppsatsen grunda sig på en begreppsanalytisk undersökning. Detta innebär att begreppet ὑδωρ (vatten) kommer att undersökas utifrån dess

bibliska betydelse; detta i form av ett inledande kapitel som kommer att beröra och belysa dess betydelse före och under det första århundradet. Då vatten kan användas till flera syften kommer begreppet också analyseras utifrån olika funktioner av användande. Den primära källan till information kommer att vara TDNT, Bibel-kommentarer samt sekundärlitteratur. Källmaterialet som är hämtat från *Novum Testamentum Graece* kommer att analyseras med hjälp av sekundärkällor (*Theological Dictionary of the New Testament, etc.*) – detta för att kunna skapa en förståelse för begreppets innebörd och potentiella syfte. Vattnet i de bibliska berättelserna kan som ovan nämnt ha olika syften beroende på sammanhang, och kräver därför ett preciserande för att förstå dess menade ändamål. Genom uppsatsen kommer begreppet ”bibliska förståelser” att användas – vilket i denna uppsats syftar till vilka underliggande förklaringar och förståelser som kan ligga bakom senare användning och uttalanden. Här syftar det inte till att finna en enda sanning av *biblisk förståelse* – utan om en dialog och diskussion kring flera möjliga ursprung. Att jag i denna uppsats valt att använda mig av ”bibliska förståelser” ämnar också belysa förståelsen kring att det finns olika perspektiv att betrakta de bibliska texterna på, där jag valt ingången att undersöka tidigare forskning. Begreppet används därför att visa på möjliga ursprung. Vidare kommer denna analys av vatten att ställas i relation till Tertullianus skrift *De Baptismo*. Där kommer Tertullianus uttalanden om vatten att få stötas och blötas mot den bibliska uppfattningen av elementet. Uppsatsens frågeställning kommer att söka svar i uppsatsens diskussion och slutsats.

Genom att använda en begreppsanalytisk metod i arbetet med uppsatsen genererar detta till en ökad möjlighet till att bredda forskningen kring begreppet *vatten* i relation till kyrkofadern Tertullianus. Begreppsanalys är en bred metod som enkelt går att applicera på flertalet olika sätt i arbetet med en uppsats. Den ingång denna undersökning kommer att tillhandhålla begreppsanalysen är genom granskning av källmaterialet *Novum Testamentum Graece* och den svenska översättningen *Bibeln 2000*. Begreppsanalysen sker genom att undersöka bibelkommentarer och tidigare forskning kring begreppet i relation till vatten i *Bibeln*. Detta med fokus på symbolik och historisk kontext.

Genom att jämföra förståelsen för vattnet i *Bibeln* och vattnet i *De Baptismo* kommer undersökningen att kunna utveckla en vidare tolkningsmöjlighet gällande dess betydelse hos Tertullianus. Metoden möjliggör att se likheter och skillnader i materialet för att sedan kunna dra slutsatser kring dess eventuella betydelse hos Tertullianus. För att undersöka den frågeställning som denna uppsats ämnar besvara krävs det en komparativ del som kommer till

uttryck i uppsatsens diskussionsdel. Där kommer likheter och skillnader mellan Bibelns förståelser av ὕδωρ (vatten) gentemot Tertullianus uppfattning att lyftas till ytan; detta för att belysa eventuella följder av teologiska trosuppfattningar.

Med tanke på att undersökningen grundar sig på en tolkning av material finns det hermeneutiska drag som kommer att visa sig genom de slutsatser uppsatsen kommer att komma fram till. Hermeneutiken har sina idéhistoriska rötter i två parallella, delvis samverkande riktningar; den protestantiska bibelanalysen och det humanistiska studiet av antika klassiker. Texttolkningen, exegetiken, är därmed utgångspunkten. Ett av huvudteman som redan från början varit väsentlig för hermeneutiken är att meningen hos en del endast kan förstås om den sätts i samband med helheten.³ Det är dessa hermeneutiska drag som kommer genomsyra uppsatsen då materialet undersöks utifrån dess ursprungliga kontext, delen undersöks i helheten. Med detta innebär det också att påföljande slutsatser också blir en tolkning av material utifrån uppsatsens undersökning. Hermeneutiken, texttolkningen, blir därför också synlig i ljuset av att förståelsen kring de bibliska texterna i relation till *De baptismo* diskuteras utifrån syftet att lyfta vilka möjliga förståelser hos Tertullianus som kan ligga till grund för hans egen förståelse kring det bibliska vattnet. Textens tolkningsdrag är därför också i linje med hermeneutiken.

1.6 Forskningsöversikt

Forskningen kring vattnet i Bibeln är ett brett och omdiskuterat ämne. Allt som oftast handlar det om vatten i relation till Jesu undervisning, vatten i relation till skapelsen eller vatten i relation till dop och arvsynd. Även senare andaktsböcker så som *De sju haven i Bibelns värld*⁴ författad av Jesper Svartvik talar om vattnet i den bibliska sfären. Där beskrivs vattnet i form av sju olika hav som alla symbolisera olika förståelser kring begreppet vatten. Denna bok är ingen vetenskaplig bok – men bär på kunskap om sammanhang och människors förståelse av elementet. Men för att kunna närma mig och förhoppningsvis precisera förståelsen för vattnet i Bibeln har Theological Dictionary of The New Testament (TDNT) varit den främsta källan för förståelsen för vatten i Bibeln. TDNT består av uttömmande bibelkommentarer som alla är förankrade till källan (Bibeln). Genom att läsa TDNT har förståelsen för Bibelns vatten kommit

---

³ Mats Alvesson & Kaj Sköldberg, *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* (Lund: Studentlitteratur, 2019) s.133–134

⁴ Svartvik, *De sju haven i Bibelns värld*, 2021.

att bli, om möjligen, ännu mer omvälvande och bredare, men på samma gång tydligare och mer användbart i syftet att grunda min analys för Tertullianus skrift *De baptismo* på. Detta eftersom bibelkommentarerna ofta hänvisar till parallella perikoper och ger möjliga förklaringar till dess användande och funktion i text och liv.

Forskning kring vattnet i Nya testamentet handlar allt som oftast om vatten i relation till Johannesevangeliet. Då flertalet forskningar och undersökningar gjorts kring huruvida vattnet används i relation till Jesu undervisning eller i relation till Anden. Även studier kring vattnets symbolism har gjort. Larry Paul Jones är en av de som gjort ett, vad han själv anser vara, ett av de mest detaljerade verken av monografier kring vattnets symbolik – detta genom att följa dess betydelse genom hela Johannesevangeliet.⁵ Boken heter *The Symbol of Water in the Gospel of John* och belyser vattnets roll i evangeliets berättelser. Främst med fokus på Johannesevangeliet och dess koppling till vattnet. Denna forskning har sedan gjort upphov till flertalet andra undersökningar inom samma område.

Under sent 1970-tal till tidigt 1980-tal utvecklades ett nytt sätt att betrakta och närma sig de bibliska texterna. Tidigare analyserades vers för vers – ord för ord – för att komma fram till en detaljerade tolkning. Metoden som sedan utvecklades hade i ändamål att försöka se den större bilden – detta genom att undersöka textens struktur och syfte. Denna typ av analys är ett narrativt och litterärt närmande som ämnade söka den större förståelsen för att kunna se de mindre tingen i berättelsen.⁶

Till forskningen av vatten i Gamla testamentet har bland annat Sherri Browns avhandling *Water imagery and the power and presence of God in the Gospel of John*⁷ bidragit. I denna avhandling talar hon bland annat om vattnets betydelse för människorna under antiken och i den judiska kontexten. Här lyfter hon Guds makt och närvaro och talar om människors längtan och strävan efter Gud. Bland annat lyfter hon metaforen om fysisk törst som ett sätt för att beskriva andlig törst (längtan). Det är ett intressant bidrag som riktar ljuset mot Gud och vatten i relation till varandra. Vidare har även Hedvig von Ehrenheim, Patrik Klingborg och Axel

---

⁵ Jones, P. Larry, *The symbol of water in the gospel of John*, (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997) s.12.

⁶ Jones, *The symbol of water in the gospel of John*, s. 30–31.

⁷ S. Brown, "Water imagery and the power and presence of God in the Gospel of John", *Theology Today* (2015), s.291–293.

Frejman i sin avhandling *Water at Ancient Greek Sanctuaries: Medium of Divine Presence or Commodity for Mortal Visitors?*⁸ lagt vikt vid det gudomliga i relation till Gud. Dock helgedomar och mötet med Gud i detta fall. Det är ett bidrag till forskningen som lyfter en viktig och betydelsefull funktion av vattnet och bidrar därför till förståelsen av dess betydelse för människan.

Forskningsläget om kyrkofadern Tertullianus är bred i den bemärkelse att hans texter har fått genomsyra större delen av den kristna historien. I och med att han levde och skrev sina texter under de första århundradena har hans bibeltolkningar kommit att få influera och inspirera senare forskare. Vanligen kan vi se spår av Tertullianus i hänvisningar hos forskare som antingen vill styrka sin tes, eller också visa på kontrast. Då Tertullianus tillför starka argument både för dop, arvsynd och treenighet, etc. är forskningen kring hans skrifter och uttalanden outtömliga. Därför ämnar denna uppsats inte finna ett nytt forskningsområde hos Tertullianus då forskningen kring honom redan är befintlig; däremot vill denna uppsats lyfta och utveckla redan existerande forskning. Tertullianus är en av de tidigaste kyrkofäderna och har därför också tillfört och varit en tillgång till en rik källa för forskning. Att studera texter skrivna av Tertullianus är inget ”nytt och modern”, utan forskningen kring Tertullianus är bred och rik på information. Större delen av den befintliga forskningen handlar om, som ovan nämnt, hans syn på arvsyndslära, belägg för treenighet och dopets betydelse. Tertullianus skrifter visar på djupgående kunskaper i grekiska och latin, där han var den första latinska författaren att formulera treenighetens terminologi. Han skrev många verk som strävade för att antingen försvara kristendomen, vederlägga kätteri, eller också hävda någon praktisk kyrkodogm eller moraliskt handlande.⁹ Bland hans bevarade verk framstår bland annat *Apologeticus*¹⁰, *De praescriptione Hereticorum*¹¹, *De baptismo*¹² och *De Oratione*¹³.

---

⁸ H. Von Ehrenheim, P. Klingborg, & A. Frejman, "Water at ancient Greek sanctuaries: medium of divine presence or commodity for mortal visitors?" *Journal of Archaeology and Ancient History* (2019), s. 1–31.

⁹ Chapman, *The Catholic Encyclopedia*. 1912. <https://mb-soft.com/believe/tws/tertulli.htm> (Hämtad 2022-07-15).

¹⁰ Skriven omkring år 197. Ett försvar för de kristna mot hedniska orättvisor. I detta verk hävdar Tertullianus att det Romerska riket bör behandla de kristna som vilket annan sekt som helst.

¹¹ Skriven mellan år ca 160–230. Ett verk skriven i syfte att informera om hur vi bör tänka kring heresi, samt hur vi skall argumentera mot heretiker.

¹² Skriven omkring år 190-210. Ett försvar av dopets sakrament mot kätteri.

¹³ Skriven omkring år 190. Belyser samtida religiösa sedvänjor; hur man bör be, se Herrens bön som ett mönster samt hur vi kan fortsätta tala om bönen.

1.7 Disposition

I följande kapitel kommer jag ge en övergripande bakgrund kring det bibliska vattnets betydelse innan och under det första århundradet. Detta i ljuset av den forna orientaliska – och den grekisk-hellenistiska världen. I samma kapitel kommer jag sedan att lägga fokus vid vattnets olika användningsområden. Detta i form av undervisning, tvättande och renande, samt vatten i dopet. För att även visa på vattnets tendenser till hotfullhet lyfts även vattnet ur denna aspekt. I tredje kapitlet lyfts Tertullianus uttalande om vatten utifrån *De baptismo*. Här undersöks hans syn på vatten som element, men också i relation till dopet. Vidare i kapitel 4 diskuteras och sammanfattas undersökningen. I det avslutande kapitlet, kapitel 5, kommer jag presentera uppsatsens slutsatser samt lämna förslag för vidare studier.

Kapitel 2: Vattnet innan och under första århundradet

Generellt talas det om vattnet i positiv bemärkelse. Vatten som är både livsviktigt och sällsynt. Därför förekommer det i sammanhang som beskriver överlevnad, skapande och renlighet. Men det finns också bibelberättelser där vattnet upplevs som något negativt. Det mest kända exemplet är syndafloden (1 Mos 7:21–23) där kapitlet inleds med ”Herren såg att ondskan på jorden var stor [...]” (1 Mos 6:5), där texten berättar om hur Gud såg all ondska som människan orsakat och ångrade därför deras existens. Herren ville utplåna alla levande ting (bortsett från Noa och hans familj, samt ett par av allt levande). För att åstadkomma detta såg han till att floden översvämmade jorden och utplånade allt. I texten beskrivs det som den dagen då de stora djupens källor bröt ut och regnet strömmade ner över jorden (1 Mos 7:11–12). Noa förstod att syndaflodens tid var över när en duva (hebr. *jonah*) återvände med ett olivblad i sin näbb. Även bibelboken Jona (vars namn alltså betyder duva) beskriver vattnet som hotfullt. Jona som hamnade i valfiskens buk i tre dagar och tre nätter.

Även i Nya testamentet talas det om hur Paulus råkade ut för ett skeppsbrott (Apg 27). Vattnet beskrivs som en del av den våldsamma stormen. Stormen som slet och drog i skeppet och skapade oro och rädsla hos de som var ombord. Även Uppenbarelseboken – som är en apokalyptisk skrift som skrevs under den tid då kristna förföljdes för sin tro – talar om havet som en möjlig plats för oro.¹⁴

---

¹⁴ Upp 21:1

Trots att havet i de bibliska berättelserna kan tolkas vara hotfulla finns det inget som talar mot det faktum att havet också var en nyckel till större delen av handeln under antiken. Då havet medförde att import och export av varor kunde transporteras effektivare än om de transporterades på land, innebar det också att bilden av havet som hotfullt också bar på en bild av behövlighet och nödvändighet.

Då begreppet ὕδωρ förekommer så pass ofta i Bibelns berättelser måste vi söka förstå dess funktion och betydelse ur dess historiska kontext – det vill säga skapa oss en grundläggande förståelse för elementet under den tid då författarna skrev texterna. Därför kommer följande avsnitt att beskriva och bejaka vattnets betydelse och funktion under det första århundradet. Påföljande avsnitt kommer sedan att lyfta vattnet i relation till dopet; detta för att söka möjligheter om vattnets betydelse ser olika ut. Eftersom Tertullianus skriver utifrån perspektivet att framhäva dopet anser jag det vara viktigt att lyfta vattnet i ljuset av dopet för att kunna placera hans text i dess rätta sammanhang. Med tanke på att evangelierna skrevs och riktades till både judar och Jesu troende icke-judar krävs det en förförståelse för dess ursprungliga och kanske fundamentala uppfattningar av vattnets betydelse för att kunna analysera Tertullianus egen syn på elementet.

2.1 Vatten i den forna orientaliska och grekisk-hellenistiska världen

Det finns både traditioner och källor som visar på att människor under det första århundradet skapat sig olika uppfattningar av den bibliska historien. Ser vi till den judiska kontexten har de den hebreiska Bibeln, Torah, är förhålla sig till. Även de grekiska myterna har fått influera och göra avtryck på den hellenistiska världen, däribland judendomen som får betraktas vara en hellenistisk religion.

Inom den forntida orientaliska och grekisk-hellenistiska världen fanns det främst tre förståelser för vattnet; som översvämningar som hotar landområden, som den avgörande faktorn i allt livs uppkomst och som det viktigaste sättet att rena.¹⁵ Inom den egyptiska världen fanns där en uppfattning om att vattnet i floder ansågs vara heligt. Vattnet som rann ansågs vara livets vatten – *det levande vattnet som forsade över jorden*. Detta utmärker sig främst genom

---

¹⁵ Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), ὕδωρ”, TDNT 8:315.

en egyptisk sång där floden Nilen framställs som "the Lord of the water which brings greenness".¹⁶ Tanken om vattnet som heligt är med andra ord inte taget ur luften, utan grundar sig på uppfattningen om att dess kraft på ett sätt är livgivande. Även inom grekisk kultur fanns det en uppfattning om en flodens betydelse. Detta i form av en mytologisk värld som länkade samman gudar och nymfer i relation till dessa floder. Vatten har onekligen fått en betydelsefull roll hos människan, inte bara som en källa till dricksvatten, utan också som en renande funktion.

Ser vi till vattnet som renande fanns där påtagliga effekter inom både den forntida orientaliska och grekisk-hellenistiska världen. Inom den egyptiska kulturen användes vatten i samband med rening. Denna rening ansågs som en form av kultisk rening och utfördes vid renandet av kungar, präster och de döda (detta i hopp om ett liv efter detta). Rening förekom dels i vardaglig bemärkelse (i form av kroppslig rengöring), men också dels inom den religiösa sfären. Där användes vatten som en del av den kultiska reningen för att bringa liv och frälsning. Detta är dock inte att förväxla med dopet, då detta varken gav syndernas förlåtelse eller pånyttfödelse, utan ansågs vara en rening av liv-givande aspekt. Denna rening kunde med andra ord ske genom både kroppslig rengöring, eller tas emot i form av dryck. Inom den hellenistiska kulturen användes däremot vattnet som ett renande före bön och offrande. Kärll fyllda med vatten var placerade utanför templets portar där människor kunde tvätta sina händer innan de gick in. Ibland användes vatten som först burits runt altaret och därför ansågs vara *mer* heligt. Huruvida detta vatten ansågs rena människan från sina synder är dock tveksamt.¹⁷

För att enklare förstå syftet med denna kulturella rening innan mötet med helgedomar bör vi se närmre på begreppet *miasma*.¹⁸ Miasma kan förstås som en religiös orenlighet och kan (men behöver inte) definieras som vad vi idag skulle kalla för *ett moraliskt fel*. Den religiösa orenligheten innefattar en slags Guds-orsakad "sjukdom" som kan drabba både enskilda individer, och byar och städer. Miasma (μίᾱσμα) översätts vanligen som fläck, förorening eller också fläcken av skuld/skam. Den sägs vara en smittsam kraft som har sitt eget liv och kan spridas lika snabbt och enkelt som en sjukdom om den inte tas hand om på rätt sätt. Detta görs via ett erkännande till brott/handling hos den skyldige samt ett religiöst renande. Att människor inte fick lov att komma i närheten av helgedomar och Gudar om de bar på miasma berodde på att man inte ville beflecka det gudomliga. Därför placerades kärll med helande och renande

---

¹⁶ Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), *TDNT*, 8:316.

¹⁷ Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), *TDNT*, 8:317.

¹⁸ Se också Parker & Robert, *Miasma: Pollution and Purification in Early Greek Religion*, (Oxford: Clarendon Press, 1983).

vatten vid ingångarna till helgedomarna för att människor, innan de steg in till mötet med det gudomliga, skulle kunna rena sig från tidigare orenligheter. Medan miasma kan anses vara en teknisk term, konstruerad av Gud, anses det heliga i vattnet istället vara en genomsyrad kvalitet. I och med detta kan vi därför anta att det vanligaste medlet av rening gjordes genom bestänkning av vatten.

2.2 Vatten i Gamla testamentet-judisk tradition

Inom gammaltestamentliga judiska världen fanns det en uppfattning om att vatten var en bristvara. Vattnet var sällsynt. Det förekommer i form av: moln, regn, floder, hav, sjöar – men också i form av dricksvatten och hushållsbruk. Att samla och spara på detta vatten beskrivs därav som rent av livsavgörande. Detta är förståeligt med tanke på att Israel bär på en historia av att vara ett land fattigt på vatten – och att vattnets roll i dessa texter därför visar på dess betydelse i sammanhanget.¹⁹ Redan i Pentateuken beskrivs landet Israel som ett torrt område där vattentillgången är minimal – vidare finns det flertalet exempel ur den hebreiska bibeln som visar på den bristande tillgången till vatten:

Ni ska tjäna Herren, er Gud, då skall jag välsigna brödet du äter och vattnet du dricker och hålla sjukdomar borta från dig. – 2 Mos 23:25

Se, Härskaren Herren Sebaot skall beröva Jerusalem och Juda stöd och stöttepelare: all tillgång till mat, all tillgång på vatten – Jes 3:1

Kom, alla ni som törstar, kom hit och få vatten, kom även om ni inte har pengar! Förse er med säd, så att ni får äta! Kom och få säd utan pengar, vin och mjölk utan att betala!
– Jes 55:1

I löftet om det utlovande landet finns det en försäkran om att tillgången till vatten skall vara konstant. Löftet vittnar om att JHWH numera är han som kan låta regnet falla över uttorkade landområden (Amos 4:7), men också han som kan torka ut floder i Egypten och Mesopotamien

---

¹⁹ Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), *TDNT*, 8:318.

(Jes 19:5).²⁰ JHWH har makten över vattnet. Detta gör det extra intressant då Gud i detta fall kopplas samman till tillgången av vatten. Huruvida det faktiskt finns en befintlig koppling eller inte är svårt att avgöra i denna uppsats. Men ser vi till berättelsen om hur Gud skapade världen (1 Mos 1:2) eller Noas ark och syndafloden (1 Mos 7:1–24) finns det inom den judiska-traditionen redan en djupt rotad koppling mellan Gud och vatten. Traditionen vittnar om att Gud skapade världen – skapade havet – och lät sedan vattnet vimla av levande varelser. Gud lät Noa bygga en ark innan han lät vattnet forsa över världens alla landområden. Tanken om att Gud har makten över vattnet och dess tillgångar gör sig extra tydligt i ljuset av att Gud, med hjälp av vatten, kan skapa och förstöra. Ytterligare exempel på denna koppling kan vi läsa om i Exodus, uttåget ur Egypten. Berättelsen om hur Mose, genom Guds kraft, delade på Röda havet för att rädda det israeliska folket ur fångenskap. Detta för att sedan låta havets vatten forsa över Egyptens armé och låta soldaterna drunkna. Detta visar återigen på associationen kring att Gud skulle kunna ha en koppling till vattnets tillgång och makten att styra över det.

Kopplingen mellan Gud (JHWH) och vatten visar delvis på uppkomsten av en mer etablerad folkgrupp. Guds heliga folk. I och med uppfyllandet av Lagen skapades en tydligare uppdelning kring vilka som tillhörde de heliga, och vilka som tillhörde de profana. Det som talar för denna uppdelning är tanken om en symbolisk och eskatologisk rening. Enligt Ps 51:9 finns det en förhoppning om att Gud en dag skall tvätta bort människans synder – och göra henne vit som snö.²¹ Vidare inom den judiska traditionen (Gamla testamentet) kan vi också se ett användande av vatten bland metaforer och liknelser. Här talas det bland annat om vatten som kan släcka människors törst och värna om växtligheten (skapelsen) (Jer 2:13).²²

Under antiken var det vanligt för judar att skilja mellan det som ansågs vara rent och det som ansågs vara orent. Detta överskred även mellan olika kulturer och samhällen. Lagarna om vad som ansågs vara orent och hur man därefter renade sig är främst nedskrivna i 3 Mos 11–16, men återfinns också i 4 Mos. Renhetsföreställningarna går långt bak i historien och bygger på en tradition av redan etablerad renhetspraxis. Jacob Milgrom²³ menar på att missförstånd gällande

---

²⁰ Ibid. 8:318.

²¹ Bibel 2000, Ps 51:9

²² Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), *TDNT*, 8:321.

²³ Exeget och författare till *The Anchor Bible – Leviticus 17–22 – A new translation with introduction and commentary*, 2000. En bok tillägnad åt fördjupande bibelstudier. Milgrom redogör för Leviticus (3 Mos) renhetslagar och kategoriserar dem i följande; Diet Laws, Childbirth, Scale Disease, Purification after Scale disease, Genital discharges och The Day of Purgation (Yôm Kippûr). Vidare redogör han även för slakt och konsumtion av kött, sexuella relationer och sexuell praxis, samt rituell och moralisk helighet.

renhet i den antika judendomen ofta kan vara resultatet av misstolkat bibliskt bevis.²⁴ Det finns en föreställning om orenheter, som inte är helt olik vår egen samtids tabudrabbade uppfattning, där synen på kroppsvätskor, menstruation, kostregler, etc. generellt uppfattas vara orent. I Jonathan Klawans artikel tar han avstamp vid Milgroms föreställning och utformar därefter en studie inom antik judisk renhetslära som syftar till att belysa skillnader mellan *rituell* och *moralisk* orenhet. Anledningen till att han väljer att belysa denna skillnad och varför den är relevant för denna uppsats är det faktum att de bibliska texterna ofta talar om ett ”renande”, där vattnets funktion blir intressant för uppsatsens syfte. Att det skedde en rening i form av ett kroppsligt tvättande var en vanlig förekommen anledning för vattnets funktion, och ansågs därför också vara en etablerad tradition.²⁵ Det renande som förekommer i de bibliska berättelserna handlar desto sällan om ett kroppsligt tvättande, och desto oftare om ett renande ifrån synd. Detta renande ifrån synd och vattnets funktion genom det belyser Klawans genom att skilja mellan det han kallar för rituell orenhet och moralisk orenhet.

Rituell orenhet syftar till något som i vissa fall är mycket smittsamt. Att vistas i närheten av en person som anses vara rituellt oren kan leda till att denne själv också blir rituellt oren, som i fallet med menstruerande kvinnor. Rituell orenhet kan definieras utifrån renhetslagarna som beskrivs i 3 Mos, och då dessa lagar handlar om olika former av orenhet ser därför reningsprocessen olika ut därefter. Rituell orenheter går att renas ifrån – och att vara rituellt oren innebär därför också som ett temporärt tillstånd. Att bli rituellt oren är ingen synd; men kan leda till det genom vägran av rening eller vid kontakt med det heliga medan man är rituellt oren.

Moralisk orenhet är tillskillnad från den rituella orenheten inte ett tillstånd (av orenhet) – utan syftar till handlingar gjorda på så sätt att de anses vara vanhelgande och därmed moraliskt orena. Avgudadyrkan och förbjudna sexuella relationer och praktiker anses ingå i denna kategori.²⁶ Till skillnad från den rituella är den moraliska orenhetens agerande förbjudet. Denna typ av handlande är därför straffbart.²⁷ Å ena sidan står det i 3 Mos 18 och 20 att den som bryter mot lagen och gör sig själv oren genom omoraliskt handlande skall straffas med döden.²⁸ Å andra sidan finns det ingen reningsprocess annat än att straffa den skyldige. Moralisk orenhet är därför inte heller på

---

²⁴ Jonathan Klawans, *Notions of Gentile Impurity in Ancient Judaism*, (Cambridge: University Press, 1995), s. 287.

²⁵ Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), *TDNT*, 8:320.

²⁶ Klawans, *Notions of Gentile Impurity in Ancient Judaism*, s. 289.

²⁷ Klawans, *Notions of Gentile Impurity in Ancient Judaism*, s. 290.

²⁸ Bibel 2000, 3 Mos 20:2

samma sätt smittsam som den rituella orenheten, utan drabbar endast den som handlat vanhelgande.

Milgroms tankar om den missförstådda antika judendomen i ljuset av misstolkat bibliskt bevis kan därför syfta till förståelsen gällande rituell och moralisk orenhet. Enligt Klawans är det den moraliska orenheten som i första hand genomsyrar de bibliska texterna. Det är den typen av orenhet vanligen förekommer i Bibeln.

2.3 Användningsområden

I ovannämnda avsnitt nämndes vattnet innan och under det första århundradet. I kommande avsnitt kommer vattnet att lyftas utifrån dess olika användningsområden; vatten som förekommer i relation till Jesus under, kroppsligt tvättande och rening. Vatten i relation till dopet och den heliga Anden, samt vatten som någonting hotfullt. För att försöka skapa en förståelse kring dess olika funktioner kommer detta följande avsnitt med andra ord lyfta vattnet i olika sammanhang, för att på så vis kunna belysa kontraster bland dess skilda användningsområden.

Johannesevangeliet 2:1–11 – Det första tecknet vid bröllopet i Kana

Det första exemplet är bröllopet i Kana, när Jesus för första gången uppenbarade sin härlighet för människorna omkring honom. Berättelsen talar om ett bröllop som skedde i Kana, som i den judiska traditionen förknippas med den messianska tiden.²⁹ I förberedelsedelen inför undret får läsaren ta del av ett samtal mellan Jesus och hans mor. Här tycks Jesus ord låta fientliga och avvisande, men beskrivs enligt Kieffer som en vanlig formeln som ofta används i GT.³⁰ Det handlar med andra ord inte om Jesus fientlighet eller mänskliga bundenhet till sin mor, utan om det uppdrag han fått från sin Fader. Att Jesus talar om att ”stunden” inte är inne, och på samma gång gör ett under är en intressant paradox, men som inte kommer diskuteras ytterligare i denna uppsats. Istället kommer ljuset rikts åt det vatten som förekommer i undret, vilket här beskrivs som sex stora, fyllda stenkärl, som alla rymmer omkring hundra liter, v 6. Anledningen till att dessa stenkärl rymmer så pass mycket är på grund av att de används för att förvara vatten till judarnas reningsceremonier. I och med detta introduceras läsaren till en symbolisk innebörd; när det som

---

²⁹ René Kieffer, *Johannesevangeliet 1–10* (Uppsala, EFS-förlag, 1987), s.61.

³⁰ Kieffer, *Johannesevangeliet 1–10*, s.62.

används i en judisk ritual senare blir redskap för Jesus under.³¹ En intressant notis är att antalet stenkärl även kan syfta till något ofullkomligt. Detta menar Kieffer kan anspela på att när Jesus senare i vers 7 fyller kärnen till brädden, är en koppling till ”fullbordan”. För vad som händer i vers 8 är att läsaren kan förstå att undret är fullbordat. Det som tidigare benämnts som en hemlighet kommer här med till ytan, och Jesus tidigare dialog med sin mor blir tydlig. För att återkomma till stenkärlen, användes dessa förmodligen istället för de lerkärl som i 3 Mos beskrivs som orena och därmed behövde förstöras. Lagstiftningen vittnar om den judiska reningsceremonin och krävde rena kärl för vatten.³²

Anledningen till att detta under är intressant i sammanhanget är att det knyter samman den gammaltestamentliga-judiska världen, och den hellenistiska genom att Jesus är den som kommer med frälsningen – är den som uppenbarat Guds härlighet. Vad det gäller vattnet i detta sammanhang visar det på att människor genom detta under kunde ana Guds kraft, dock i oförstånd om att vattnet spelat en roll. Inom den judiska traditioner talar man om vattnets uppkomst till liv, medan man inom den hellenistiska världen istället talar om Guds skapande ord som det främsta elementet till liv.³³ Den gemensamma uppfattning mellan dessa två traditioner (som knyter dem samman) handlar därför inte om frågan om uppkomsten till liv, utan om den gemensamma uppfattningen att Guds Ande verkar i världen, och att Jesus var Guds utsände.

Huruvida detta under är en symbol för det kristna dopet är knappast möjligt. I och med att den judiska reningen inte kan ersätta det kristna dopet, och att vinet i fråga används istället för vatten gör frågan i sig komplex. Med andra ord kan inte heller vinet jämföras med Jesus blod på korset då det forsade både vatten och blod ur Jesus sida. Vattnet i detta under symboliserar med andra ord det element som Jesus använder sig av för att visa Guds härlighet för människan.

Johannesevangeliet 13:1–17 – Jesus tvättar lärjungarnas fötter

Ännu ett exempel som lyfter vattnets renande funktion är berättelsen ur Johannesevangeliet om när Jesus tvättade lärjungarnas fötter. Anledningen till att denna berättelse är relevant för denna uppsats är att den uttrycker en väsentlig skillnad mellan vattnets renande funktion, och vattnets tvättande funktion.

---

³¹ Ibid, s.62

³² Bibel 2000, Mark 7:3

³³ Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), *TDNT*, 8:328.

Enligt Mark 14:17 och Matt 26:20 hade de tolv lärjungarna samlats vid Jesus sista måltid. Vi kan inte med säkerhet veta om det var fler som närvarade vid måltiden, då Johannes inte uttryckligen nämner det. Dock nämns de tolv vid namn i vidare läsning.³⁴ Måltiden anses vara en kvällsmåltid som inträffade strax för den stora påskhögtiden, pesach. I detta skede var Jesus väl medveten om vad som väntade honom, medan lärjungarna fortvarande var ovetande. Innan måltiden steg Jesus upp från bordet, tog av sig manteln och band en handduk om livet. Därefter höll han upp vattnet i tvättfatet (νιπτῆρα) och började sedan tvätta lärjungarnas fötter. Att tvätta någons fötter ansågs under denna tid vara en uppgift tillägnad åt slavar. Att en fri man utförde denna handling ansågs vara en ytterst ödmjuk gest. Simon Petrus förstår inte fottvagnings speciella innebörd och ifrågasatte Jesus handlande. Till svars talade Jesus om att han inte förstod nu, men skulle förstå senare. Detta anknyter även till Joh 2:22 och 12:16 där evangelisten framhäver lärjungarnas oförstånd då de först kommer att förstå efter Jesus uppståndelse. Simon Petrus hävdar att Jesus aldrig någonsin får tvätta hans fötter, var på Jesus ger (enligt uppsatsen syfte) grundbulten i berättelsen.

Översättning: Om jag inte tvättar dig [νίψω σε] har du ingen gemenskap med mig [οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ]. ... Den som har badat behöver bara få fötterna tvättade, i övrigt är han ren [ἀλλ' ἔστιν καθαρὸς ὅλος]. (Joh 13:8–10)

Enligt Bibel 2000s översättning talar Jesus om att tillhöra en gemenskap. Men ordagrant kan meningen översättas ”har du ingen gemenskap med mig” som ”har du ingen del med mig”. Det grekiska ordet för ”del”, μέρος, motsvarar μέρος som i LXX talar om det hebreiska motsvarighetsordet och syftar till ”arvedel”. Denna arvedel är en direkt koppling till Israels tolv stammar om det utlovade landet. Ser vi till Joh 14:2 talar Jesus om att han förbereder plats för lärjungarna hos Fadern. Det är därför troligt att μέρος i vers 8 syftar till gemenskapen med Jesus, men också till den arvedel som Jesus förbereder lärjungarna för hos Fadern.

Att Jesus tvättar lärjungarnas fötter verkar Simon Petrus inte alls förstå. Tvättandets innebörd blir för honom betydelselöst. Med tanke på lärjungarnas oförstånd om kommande död och uppståndelse förstår de inte heller här vad Jesus gjort genom hans tvättande. Kieffer lyfter

---

³⁴ Kieffer, *Johannesevangeliet 1–10*, s.321.

Jesus svar som avvikande gentemot föregående tydliga förklaringar hos Jesus. Han menar på att denna förklaring inte räcker för att lärjungarna skall förstå vad Jesus gjort.³⁵ Att Jesus säger att de som badat endast behöver tvätta fötterna, då han redan är ren kan i sin bokstavliga betydelse syfta till en kroppslig tvätt som lärjungarna gjort inför påsken. Att fötterna som tvättas därför kan stå för den rening som Jesus senare vinner. En symbolisk innebörd är dock oviss.³⁶

Johannesevangeliet 3:1–21 – Jesus samtalar med Nikodemos

Det tredje exemplet på hur vattnet kan bära olika innebörd är Jesus samtal med Nikodemos i Joh 3:1–21. Berättelsen ger läsaren insikt i ett samtal som sker mellan Jesus och en man vid namn Nikodemos, medlem av det judarnas råd. Judarnas råd – eller som det ordagrant översätts: ἄρχων τῶν Ἰουδαίων – ”en överhetsperson för judarna” bestod av överstepräster (fariséer), skriftlärda (sadducéer) och de äldste (ledare för de förnämsta familjerna).³⁷ Anledning till att denna notis är relevant i sammanhanget är för att det sätter ton för samtalet, och visar på Jesus inflytande även hos det högst beslutande organet för judarna.

Nikodemos inleder samtalet med att visa att han sannerligen förstått att Jesus kommit från Gud, genom alla de tecken han visat. Till svar berättar Jesus att ingen som inte är född på nytt kan se Guds rike. Vinden blåser dit den vill, och så är det också med de som är födda av Ande. Det är i detta sammanhang som vattnet får en betydande roll. Men först en analys av perikopens nyckelord (för denna uppsats):

Översättning: Jesus svarade: »Sannerligen, jag säger dig: den som inte blir född av vatten och ande kan inte komma in i Guds rike [ἐὰν μή τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ]. Den som har fötts av kött är kött [τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν], och den som har fötts av ande är ande [τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν]. Var inte förvånad över att jag sade att ni måste födas på nytt [δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν]. Vinden blåser vart den vill, och du hör den blåsa, men du vet inte varifrån den kommer eller vart den far. Så är det med var och en som har fötts av anden [οὕτως ἐστὶν πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος]. « (Joh 3:5–8)

---

³⁵ Kieffer, *Johannesevangeliet 1–10*, s. 320–321.

³⁶ Bibel 2000

³⁷ Kieffer, *Johannesevangeliet 1–10*, s.76.

De framträdande nyckelorden ur denna perikop för uppsatsens syfte är *född*, *ande* och *vatten*. Dessa tre ord används i denna perikop som både beskrivande och jämförande ord. Inledningsvis nämns ordet född. Född/föda i grundform (γενναω) översätts som ”att bli född av en kvinna”, men också ”att bli avlad av en man” (detta i dåtidens förståelse om mannens säd som den väsentliga parten). Vidare används ordet född i kombination med ande. Här menar Kieffer att även om det hebreiska ordet, *rūach*, är femininum, så står det grekiska motsvarighetsordet πνεύμα i neutrum och förkommer inte i specifika kvinnliga egenskaper i evangelierna.³⁸ Denna notis är intressant i sammanhanget då detta ger en rimlig förklaring till att *född* i detta sammanhang kan syfta till att vara avlad – avlad av Gud. Dock talar Nikodemos tidigare om att vara född i moderlivet – vilket i så fall skulle innebära att född i detta sammanhang skulle ge en anspelning på dopet.

På samma tråd nämns anden, vilket i sin grekiska grundform πνεύμα även kan betyda vind. Detta gör det extra intressant då Jesus talar om vinden, vilket med andra ord då även kan betyda anden. Här poängterar Kieffer att det är omöjligt att återge den ursprungliga meningen då Johannes kunnat bearbeta den ursprungliga texten. Men att poängen syftar till att vi inte kan känna till vindens ursprung och inte heller dess riktning och mål. Den förblir lika oviss och hemlighetsfull som Guds ande är för människan.³⁹ Att döpas av vatten och ande är för den troende människan en uppenbar koppling till det kristna dopet. Att villkoret för att komma in i Guds rike är genom detta dop; vatten och ande. Ser vi till den judiska förankringen i detta sammanhang kan vi förstå andens roll utifrån andens skapande makt. Dock görs det i det första kapitlet en väsentlig skillnad mellan Johannes döparens och Jesus dop; genom vatten eller genom helig Ande. Författaren gör därför medvetna val att i denna perikop, samtalet mellan Nikodemos och Jesus, framhäva vikten av de dop som sker genom Jesus – vilket är en direkt länk till det kristna dopet.⁴⁰

2.4 Vatten som hotfullt

Trots att vattnet ofta lyfts i en positiv bemärkelse, som ett element som helar, renar och tvättar – finns det också flertalet berättelser i Bibeln som talar om vattnet som något hotfullt och

---

³⁸ Kieffer, *Johannesevangeliet 1–10*, s.76.

³⁹ Ibid. s. 77–78

⁴⁰ Ibid. s. 84–85

skrämmande. Dessa hotfulla bilder gestaltas ofta om stormar, oväder och översvämningar. Stormigt vatten symboliserar ofta kaos, vilket går att se på flertalet ställen i Bibeln.⁴¹

Bland annat står det i Psaltaren: ”Dödens bränningar brusade kring mig, förödelsens stormflod skrämde mig.”⁴², ”Jag har sjunkit ner i bottenlös dy och har inget fotfäste. Jag har kommit ut på djupt vatten, strömmen vill dra ner mig.”⁴³ och ”Rädda mig från att sjunka i dyn, låt mig bli räddad från dem som hatar mig och från det djupa vattnet. Låt inte strömmen dra ner mig och djupet uppsluka mig, låt inte graven sluta sitt gap om mig.”⁴⁴ Bland dessa finns det en stark koppling mellan vatten och oroligheter – en känsla av att vatten skapar förödelse och rädsla. Även i Jonas bok kan vi läsa om vattnets makt och härskande. Där står det bland annat: ”Vattnet slöt sig om min strupe, djupet fångade mig”.⁴⁵ Bibelställen som vittnar om vattnets kaosmakt vittnar också om människors rädsla och oro inför dess välde. I Gamla testamentet inom den judiska traditionen får vi redan i skapelseberättelsen en förståelse för att vattnet kan gestaltas som något hotfullt. Jorden beskrivs som öde och tom, och djupen täckta av ett mörker. I vattnet skulle det uppstå ett valv för att skilja vatten ifrån vatten. Det finns med andra ord en förståelse om att Gud skapar världen ur mörker och oreda, detta för att sedan härskar över det.⁴⁶ Vidare i syndaflo den används vattnet som ett sätt att dränka alla levande ting som inte befann sig på Arken. Även här förstås vattnet vara hotfullt, och i detta fall en direkt anledning till förödelse.⁴⁷ I Nya testamentet förekommer det hotfulla vattnet främst i form av stormar, oväder och översvämningar. Här används vattnet också i syfte att undervisa lärjungarna, samt visa på Guds makt att kontrollera det okontrollerbara.

I de fyra evangelierna, Matteus, Markus, Lukas och Johannes, förekommer allt som oftast berättelser med vatten i syfte att visa på Guds makt. Som ovan nämnt visas den hotfulla sidan av vattnet redan i skapelseberättelsen. Där utgör den en bild av mörker och tomhet, som senare följs av syndaflo dens förödande översvämning av jordens alla levande ting. På samma gång som vattnet förstås vara kaosartat – visar texten också på Guds makt att kontrollera det okontrollerbara.

---

⁴¹ Tord Fornberg, *Matteusevangeliet 13:53–28:20*, (Stockholm: EFS-förlag, 1999), s.287.

⁴² Ps 18:5

⁴³ Psaltaren 69:3

⁴⁴ Psaltaren 69:15–16

⁴⁵ Jona 2:6

⁴⁶ Bibel 2000, 1 Mos 1:6–10

⁴⁷ Bibel 2000, 1 Mos 7:23

Nedan följer exempel på när vattnet använts i syfte att visa på Guds makt, och människans maktlöshet gentemot Gud. Detta i form av vad vi skulle kunna kalla för *hotfullt* vatten.

Jesus stillar stormen

I Markusevangeliet kapitel 4:35-41 får vi ta del av en berättelse som både visar på vattnets storhet, och Guds makt över det. Tillsammans med lärjungarna befann sig Jesus på en båt på Genesarets sjö när en kraftig stormby slog till och kastade vågor över relingen så att den var nära att fyllas. Undertiden stormen härjade låg Jesus och sov. Intressant att anmärka är att Jesus lärjungar var vana fiskare men kunde trots det inte ro i land båten, utan greps istället av panik. När Jesus till sist, efter lärjungarnas bedjande om hans ingripande, sa åt vinden att tåga förvandlades vattnets kraftiga vågor till en blank och lugn yta. Detta gjorde att lärjungarna blev fundersamma över vem Jesus kunde vara – när till och med vinden lyder honom.

Tertullianus talar om stillandet av stormen som en uppfyllelse av Habackuks och Nahums profetior:

”When he crosses the sea, there is a psalm being fulfilled, *The Lord is upon many waters*. When he scatters its waves, Habakkuk is being fulfilled, *Scattering the waters by this passage*. When at his rebuke the sea is stricken down, Nehum too is made complete, *He rebuketh the sea and maketh it dry*, along with those winds, of course, by which it was disquieted.”⁴⁸

Lärjungarna som hade fått veta Guds rikes hemlighet (Mark 4:11), och fått liknelserna förklarade för sig – kunde ändå inte förstå vem Jesus var och hur han kunde stilla stormar. Vattnet i berättelsen blir därför endast en orsak till rädsla för lärjungarna – och inte ett redskap för förståelse.

Jesus går på vatten

I Matteusevangeliet kapitel 14:22-33 återfinns berättelsen om när Jesus går på vatten. Jesus hade gått upp på ett berg för att i sin enskildhet be. Lärjungarna befann sig undertiden på en båt som kämpade sig mot vågorna och drivit dem långt ut. Strax före gryningen kom Jesus till dem

---

⁴⁸ Ernest Evans, *Tertullian: Adversus Marcionem*, (Oxford: University, 1972), IV 20 s.365.

– gåendes på sjön. De blev förskräckta. Men Jesus talade till dem att hålla sig lugna och inte vara rädda. Han bad Petrus komma till honom, vilket han gjorde. Men när Petrus fick se hur det blåste greps han av rädsla och började sjunka. Jesus sträckte ut sin hand åt honom och de steg i båten. Vinden avtog. De som befann sig i båten föll ner på knä och sa ”Du måste vara Guds son”.

Matteusevangeliet är det enda evangeliet (där berättelsen förekommer) som har med berättelsen om Petrus. I Markusevangeliet avslutas berättelsen med att Jesus stiger i båten efter att han sagt till dem att inte vara rädda, men lärjungarna förblir häpnade då de ännu inte förstått brödundret.⁴⁹ I Johannesevangeliet avslutas berättelsen abrupt med att de kom fram till den plats de var på väg till efter att Jesus stigit i båten och talat om för dem att inte vara rädda.⁵⁰ En stor skillnad som kan vara intressant i sammanhanget är att karaktären Petrus inte finns med i varken Markusevangeliet eller Johannesevangeliet. De dessa evangelium finns bara två karaktärer; nämligen Jesus och lärjungarna. En annan märkbar skillnad är det faktum att det endast är i Matteusevangeliet som lärjungarna säger ”Du måste vara Guds son”. Det finns med andra ord en förståelse hos lärjungarna om att Jesus är den utvalde – Guds son. Att han genom Guds makt handlade för att stilla stormen. Jesus förstås därför kunna kontrollera vattnets kaosartade karaktär.

2.5 Vatten i dopet

Ordet *dop* kommer från det grekiska substantivet βάπτισμα. Däremot hänvisas det i denna översättning till det grekiska verbet βαπτίζω som betyder att tvätta, att doppa, att nedsänka och att rena. Även ”Johannes dop”, ”det kristliga dopet”, ”rituell rening i reningsbad” och ”dopet som sinnebild för martyrium” ingår i denna betydelse. I Nya testamentet syftar detta främst till de dop som Johannes döpare utförde i Jordanfloden.⁵¹

För att se närmre på vattnet i relation till dopet följer här tre perikoper ur synoptikerna som alla beskriver samma händelse – när Johannes döpare döper. Anledningen till att dessa är intressanta i sammanhanget beror på att dopen som redan var etablerade under denna tid inte skedde genom

---

⁴⁹ Mark 6:45–52 (Brödundret förekommer precis innan berättelsen om när Jesus går på vatten i evangelietexterna i både Matteus, Markus -och Johannesevangeliet).

⁵⁰ Joh 6:16–21

⁵¹ Alister E. McGrath, *Christianity an introduction* 2nd ed. (UK: Blackwell Publishing, 2006), s.300-301.

helig Ande, utan som en omvändelse. För ser vi till de första dopen som skedde genom Johannes döpare förklaras dessa som en *omvändelsens dop till syndernas förlåtelse*.

Markusevangeliet 1:4

”Så uppträdde Johannes döparen ute i öknen och förkunnade syndernas förlåtelse genom omvändelse och dop [κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν].” (Mark 1:4)⁵²

Lukasevangeliet 3:3

”Han begav sig till trakten kring Jordan och förkunnade överallt syndernas förlåtelse genom omvändelse och dop [κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν].” (Luk 3:3)⁵³

Matteusevangeliet 3:11

”Jag döper er med vatten för omvändelsens skull [Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν]. Men han som kommer efter mig är starkare än jag [δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν], och jag är inte värdig att ta av honom hans sandaler. Han skall döpa er med helig ande och eld [αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί].” (Matt 3:11)⁵⁴

Det handlar med andra ord inte om en form av andedop – där den döpte fylldes av helig Ande och därigenom blev frälst, utan om en eskatologisk förståelse där vattnet innebar ett renande från synd och ett sätt för omvändelse. Intressant nog har författaren av Matteusevangeliet valt att stryka denna beskrivning av Johannes döparens dop som dop för syndernas förlåtelse – utan beskriver endast hans handlande i form av att människor kom till honom och bekände sina synder och blev

---

⁵² Markusevangeliet 1:4

⁵³ Lukasevangeliet 3:3

⁵⁴ Matteusevangeliet 3:11

därefter döpta.⁵⁵ Denna förståelse var Johannes väl medveten om när han döpte människor i Jordanfloden. För som vi kan läsa i perikopen ur Matteusevangeliet talar Johannes om honom som skall komma och döpa med helig ande och eld. Dopen som Johannes utförde fungerade med andra ord som ett sätt för människan att förbereda sig, för Han som skall komma, genom omvändelsesdop (renande från synd), men också som en initierande rit för den messianska rörelsen.⁵⁶

För att se närmre på vattnets roll i dessa tre perikoper är en intressant notis att ὕδωρ överhuvudtaget inte nämns i de två första perikoperna. Här antas ὕδωρ förmodligen vara en uppenbar roll i dopet och har därför uteblivit ur meningarna. Däremot i Matteusevangeliet har ὕδωρ en starkt framträdande roll och perikopen blir därför en vattendelare bland dessa. Enligt Johannes döparens ord utgör vattnet endast en form av omvändelse, ett kroppsligt renande. Här kopplas vattnet i fråga inte samman med den heliga Anden, utan är ett element fritt från den heliga Andens kraft. Vattnet anses därför inte vara heligt i sig. Med tanke på att dop redan var etablerade under denna tid skapades det en skillnad mellan ett så kallat omvändelsesdop, och ett dop i herre Jesu namn (Apg 19:1–7). Dopen som skedde genom herre Jesu riktade sig även till hedningarna, då frågan väcktes kring vem som egentligen kunde hindra dessa att bli döpta i vatten, om de tagit emot helig Ande som de redan omvända (Apg 10:47). I Apostlagärningarna återges det att Johannes döpare döpte med vatten, men att *ni* skall bli döpta genom helig Ande (Apg 1:5). Detta löfte vittnar endast till mottagandet av helig Ande, och inte till det *kristna dopet*.⁵⁷ Enligt denna mening var vattnet endast ett element vid dopen, och inte en direkt *avbildning* av handlingen. Dopets betydelse och mottagandet av helig Ande skedde i kombination av vattnen och tron på Jesus Kristus.⁵⁸ Vattnets funktion i dopet har därför under de första århundradet visat på flertalet tendenser till den tidiga kristna teologin, men inte utgjort sig uppenbar förrän skillnaden mellan dop i vatten och dop i helig Ande dök upp.

Onekligen har den heliga Anden en viktig plats i de dop som sker genom herre Jesu, redan från början av Jesus verksamhet, och där vattnet anses vara betydelsefullt för renandet av kroppen. Huruvida vattnet är bärare av helig Ande eller inte är dock tolkningsbart.

---

⁵⁵ Matteusevangeliet 3:6

⁵⁶ Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), "**βάπτω**", *TDNT* 1:529-546.

⁵⁷ Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey W. & Pitken, Ronald E. (red.), *TDNT*, 8:329.

⁵⁸ *Ibid.* 8:329.

Kapitel 3: Tertullianus

3.1 *De baptismo* – en översikt

Dopet som är initierat av Jesus Kristus har genom kyrkans historia diskuterats och debatterats flitigt. Kristna har kommit till olika slutsatser gällande dopets innebörd och betydelse, och har på så vis skapat olika traditioner. Likt många dogmer och praktiker inom kyrkan, har även dopet behandlats av de tidiga kyrkofäderna i ett försök till att undvika heresi och missuppfattningar.

Tertullianus av Kartago⁵⁹ spelade en primär roll i att representera det traditionella dopet i kyrkan genom sin avhandling *De baptismo*; och för att kunna analysera innehållet i texten krävs det att den placeras i rätt kontext. Därför kommer detta inledande avsnitt att behandla skriftens kontextuella sammanhang för att på så vis ge ljus åt dess avsikt och budskap, och därför kunna avslöja dess underbyggande subjektivitet.

Avhandlingen skiljer sig från hans tidigare verk som är skrivna på grekiska, då detta verk är skrivet på latin, och uppfyller en mer omvälvande historieskrivning. *De baptismo* är uppdelad i tre delar; första delen lyfter vattnets värdighet och ett försvar av dopets sakrament mot heresi, andra delen syftar till praktiska frågor som under denna tid debatterades, och tredje delen skrevs i syfte att ge konkreta och praktiska levnadsregler för den som redan är döpt.

Bakgrund

När Tertullianus skriver *De Baptismo* gör han det som ett gensvar mot en kvinna som han upplever sprider *giftig* lära i kyrkan kring dopets sakrament. Kvinnan som Tertullianus tillägnar texten sägs tillhöra en Kainitisk sekt (gnostisk antinomistisk sekt som hyllade bland annat Kain och Judas Iskariot). Sekten antas vara etablerad kring 300-talet e.v.t och dess värdegrund syftade till att Gud vore ond. Med andra ord fanns det en tro om att Bibelns ord om godhet i själva verket var ont och innebär därför ett motståndstagande av religionens traditionalistiska morallära. Man förnekade med andra ord religionens lagar, och däribland de lagar som även betraktades som gudomliga lagar.⁶⁰ Texten är inte skriven i syfte att redogöra om dopet, utan

---

⁵⁹ Quintus Septimius Florens Tertullianus, född ca 160 e.v.t i Kartago.

⁶⁰ Nathaniel Lardner, John Hogg & Joseph Johnson, *The historie of the heretics of the two first centuries after Christ : containing an account of their time, opinions, and testimonie to the books of the New Testament. To which are prefixed, general observations concerning heretics.* (London: British Library, 1780), s..345–351.

för att argumentera mot heresi och försvara kyrkan mot *irrlära*. Tertullianus skrev i syfte att vinna argumentationen.⁶¹ En kvinna hade föraktat renandet från synd i dopet, och han ämnade svara.

För uppsatsens syfte anses jag det vara irrelevant att tillämpa ett genusperspektiv i avsikt att undersöka Tertullianus kvinnoyn. Dock anser jag det vara relevant att lyfta de främsta dragen då detta skapar en medvetenhet kring hans teologiska värdegrund. Att Tertullianus hade en kvinnoyn som till viss del lutade sig på Paulus ord är inte orimligt. 1 Timoteusbrevet 2:9–12⁶², 1 Korinthierbrevet 11:3–16, Efeserbrevet 5:22–24 och Kolosserbrevet 3:18. Bibelverser som vittnar om kvinnan som underordnad mannen. Dock anses Tertullianus kvinnoyn vara betydligt sämre än Paulus. I sin text *De Virginibus Velandis* skriver Tertullianus att kvinnligheten är oanständig och ett uttryck för fräckhet gentemot Gud. När han i sin tur skriver *De baptismo* ger detta inte bara uttryck för hans uppfattning om att det är en felaktig lära om dopets sakrament, utan också en lära som kommer ifrån en kvinna och som därför också anses vara mindre trovärdig och gudfruktig. Ormen (kvinnan) menar han på vanhelgar dopets sakrament genom sitt gnostiska kätteri mot dopets löften om att bli fria – tvättade från dåtidens synd, och ge tillträde till evigt liv. Ormen i sammanhanget menar han dessutom stämmer överens med naturens förståelse som en varelse som lever på vattenlösa platser. Detta gör sig intressant i hans val av uttryck i ljuset av hans egen förståelse för vatten.

3.2 Tertullianus syn på vatten

I den inledande delen av *De baptismo* talar Tertullianus om vattnets värdighet och betydelsefulla roll. Han beskriver vattnet som det rinnande elementet som är fulländat i sin enskildhet.⁶³ Med detta menade han på att vattnet är det enda elementet som inte behövde kompletteras i begynnelsen, medan exempelvis mörkret behövde stjärnor om natten och jorden befann sig i ett ofullständigt stadie. Vattnet var i sin fullkomlighet och var därför komplett i ursprunglig form – både innan och efter Gud ordnat världen. Vattnet var skapat och vattnet var

---

⁶¹ Geoffrey D. Dunn, *Tertullian* (New York & London: Routledge Taylor & Francis group, 2004), s. 20.

⁶² Likaså skall kvinnornas prydnad vara ett anständigt, blygsamt och återhållsamt uppträdande, inte konstfulla håruppsättningar och guld eller pärlor eller dyrbara kläder, utan goda gärningar, som det anstår kvinnor som vill gälla för att vara gudfruktiga. Kvinnan skall ta emot undervisning i stillhet och alltid underordna sig. Att själv undervisa tillåter jag henne inte och inte heller att bestämma över mannen, utan hon skall hålla sig tyst och stilla. (1 Tim 2:9–12) Timoteusbrevet anses dessutom vara pseudopaulinskt, sannolikt även Efesierbrevet och Kolosserbrevet.

⁶³ Ernest Evans, *De baptismo*, (Oxford: University Press, 1972) s. 7–9.

fullkomligt. Dessutom menade Tertullianus att i och med denna kompletta företeelse var vattnet därför en plats där Guds Ande befann sig på och kunde *vila*. En plats så fulländad i sin egen natur – och därför perfekt, ren och värdig för Guds Ande.⁶⁴ Sammantaget menade han att vattnet var mer tillfredställande för Gud än de andra elementen med tanke på dess fullkomlighet.

Vidare talade Tertullianus om vattnets funktion och betydelse i skapelsen. Han skriver att vattnet är upphovet till allt liv.⁶⁵ Detta grundar han på Mos 1:6–10 – när Gud skapade världen och delade på havet så att himmel och jord kunde bildas. För vidare i Genesis 1:20 befäller Gud att havet skall vimla av levande varelser och detta förstår Tertullianus är en direkt koppling till att allt levande därför kommer från vattnet. Vattnet var med andra ord det första som gav upphov till levande varelser – gav upphov till liv. Därigenom menar han att vattnet var och är det fundamentala till uppkomsten av liv – vattnet är med andra ord *livgivande*.

Med tanke på att Tertullianus skriver denna text utifrån ett perspektiv att visa på vattnets betydelse – (i relation till dopet) är det därför viktigt att lyfta några aspekter kring detta. Vattnet i texten har för Tertullianus en självklar koppling till just begreppet livgivande. Han menar att då vattnet kunnat bringa liv redan i begynnelsen – finns det därför ingen tvekan om att vattnets kraft inte längre skulle bestå – utan det bär fortfarande på Guds kraft och är därför ett *levande* vatten. För att visa på att Guds kraft existerar i vattnet hänvisar han till flertalet bibelverser (här återges en bråkdel); Jesus dop i Jordan (Matt 3:13-17), under vid bröllopet i Kana (Joh 2:7–11), Jesus och den samariska kvinnan (Joh 4:14-15), mottagandet av Jesu lärjungar (Matt 10:42), Jesus går på sjön (Matt 14:25) och tvättandet av Jesu lärjungars fötter (Joh 13:5). I dessa hänvisningar lyfter Tertullianus fram flertalet olika observationer och funktioner av vattnets betydelse. Han talar om vattnet som en kraftkälla, som släcker törst. Han talar om vattnet som renande, dels genom dophänvisningen, dels genom tvättandet av lärjungarnas fötter. Han lyfter också under så som när Jesus förvandlade vatten till vin på ett bröllop, samt när han gick på vattnet i Gennesarets sjö. Tertullianus förklarar detta genom att säga att: där Kristus är - där finns också vatten.⁶⁶ Med detta sagt menar han på att det inte finns en tvekan om vattnets värde – och speciellt inte när det kommer till frågan om vattnets funktion i dopet.

---

⁶⁴ Evans, *De baptismo* s. 7–9.

⁶⁵ Evans, *De baptismo* s. 7–9.

⁶⁶ Evans, *De baptismo* s. 21.

3.3 Vatten i dopet

När Tertullianus skriver *De baptismo* gör han det i exegetisk medvetenhet. Enligt O'Malley är Tertullianus väl medveten om vattnets bibliska roll, då han i *De baptismo* kontinuerligt talar om dopets roll utifrån Skriften och den heliga Anden. I kapitel 8 i *De baptismo* lyfter Tertullianus, vad han menar på är, bevis för dopet och vattnets betydelse för människan och historien. Han inleder kapitlet genom en liknelse kring floden i Genesis, och pekar på den heliga Andens funktion i berättelsen. Här syftar Tertullianus till den lilla oskyldiga duvan⁶⁷ som uppenbarade sig som ett tecken på fred för människorna på Arken. O'Malley menar på att denna exegetiska medvetenhet hos Tertullianus medför ett bildspråk som både vill visa på en biblisk förståelse och en reflekterande sida hos Tertullianus.⁶⁸ Med detta sagt menas det att Tertullianus, genom att hänvisa till Skriften visar på att exegetisk medvetenhet som sedan berikar hans vidare reflektioner kring texternas innebörd och betydelse för sammanhang och människa.

Tertullianus fortsätter sin reflektion kring duvans roll och lyfter floden som Gud orsakade till ett försök att utplåna alla levande varelser. Här menar Tertullianus att duvan som kom från Fadern dels gav människan ett tecken på fred, ett olivblad i sin näbb. Men också i syfte att den heliga Anden skulle få besöka sin ursprunglig *boningsplats* – vila på dopets vatten som den gjort redan i begynnelsen.⁶⁹ Genom att Fadern uppenbarade sig i form av en oskyldig duva gav detta upphov till likheten mellan dopet och floden. Här menar Tertullianus att floden är likt dopet, där Fadern uppenbarar sig efter att människan sänkts ner under vatten och blivit renad från sina synder. I flodens vatten renades världen från forntida orättfärdigheter, där duvan med ett olivblad i sin näbb blev tecken på försoning och fred med himlens vrede. Likaså kan de dop som sker genom Jesus Kristus beskrivas, då Fadern uppenbarade sig som den heliga Anden efter vattnets rening. Detta dop är dock inte att likställa med berättelsen om floden och duvan, utan är endast ett sätt för att visa på den heliga Andes effektivitet som efter dopet i vatten uppenbarar sig och bringar fred.⁷⁰ Med detta menar Tertullianus att då dopet är en engångsföreteelse (renandet från synd, då världen är utsedd till elden), bör detta förbli både ett tecken, men på samma gång också en varning.

---

⁶⁷ Bibeln 2000, Matteusevangeliet 10:16

⁶⁸ T. P. O'Malley, *Tertullian and the Bible*, (Utrecht: Dekker & Van de Vegt N.V Nijmegen, 1967), s.78.

⁶⁹ Bibeln 2000, 1 Mos 1:2

⁷⁰ Evans, *De baptismo* s. 19.

När Tertullianus talar om vattnet gör han det ofta genom jämförelser. Ett utmärkande exempel görs redan i det inledande kapitlet, i närtid av hans uttalande om den kvinnliga spridda irrläran, där han lyfter vattnets betydelse för människan, samt öppnar dörren för kopplingen mellan vattnets betydelse för dopet.

Latinsk version:

”sed nos pisciculi secundum ἰχθυον nostrum Iesum Christum in aqua nascimur, nec aliter quam in aqua permanendo salvi sumus.”⁷¹ (De baptismo kap 3, s. 4)

Engelsk översättning:

“But we, being little fishes, as Jesus Christ is our great Fish, begin our life in the water, and only while we abide in the water are we safe and sound”

Enligt O'Malley uttrycks här en tydlig och klar bild av Tertullianus logiska tänkande, trots att han talar i bildspråk.⁷² Ett bildspråk som talar om vikten av frälsning, räddning och helande. Inom markionismen framställde Markion Kristus som *spiritus salutaris* (frälsande ande) där attribut som läkare, medicinerare och botare tillskrevs honom. Detta ansåg Tertullianus inte helt stämma överens med vad han ansåg Kristus vara, och ville därför visa på den heliga Andes kraft som han menade på även verkade i Gamla testamentet. Detta gjorde han genom att beskriva Kristus som *helare*. Anledningen till att detta är en intressant notis i sammanhanget är att vattnet i *De baptismo* anses bära på helande kraft genom den heliga Anden – och Tertullianus beskriver det alltså som *helande*⁷³. Citatet om fiskarna ger en direkt uppmaning att då den heliga Anden uppkommit genom vattnet, bör den döpte därför förbli i vattnet.⁷⁴ En anspelning som syftar till att människan uppmanas leva i sitt dop.⁷⁵ Genom att Guds kraft, den heliga Anden, verkar i vattnet blir dess funktion därför väsentlig i dopet. Frågan man kan ställa sig är om det är samma vatten som beskrivs i citatet om fiskarna och om vattnet i skapelsen. Här menar Tertullianus att Andens kraft genom vattnet verkar oberoende av tid och plats. Andens kraft verkar oavsett om reningen sker i havet eller i en damm, en flod eller i en fontän, cistern eller en balja.⁷⁶ Det är

---

⁷¹ Evans, *De baptismo* s. 4.

⁷² O'Malley, *Tertullian and the Bible*, s.106.

⁷³ O'Malley, *Tertullian and the Bible*, s.107.

⁷⁴ Evans, *De baptismo* s. 9.

⁷⁵ Eric E. Peterson, *Wade in the Water: following the stream of baptism* (Eugene: Cascade books: Wipf and Stock Publishers, 2018), s.69–70.

⁷⁶ Evans, *De baptismo* s. 11.

därför ingen skillnad på dopen som Johannes döpare utförde i Jordan, eller på de dop som Petrus senare utförde i Tibern.⁷⁷ Genom att Guds Ande i begynnelsen svepte över havet och helgade det, absorberades helgedomen i vattnet, och blev på så vis kvar.⁷⁸ Vattnet i sig självt är därför heligt.

Komplexiteten i detta uttalande sker i skillnaden mellan det Tertullianus beskriver som ett tvättande och ett renande. Här lyfter han frågan om renandet av synd. Han menar på att då ingen bär på synliga *fläckar* av avgudadyrkan, äktenskapsbrott eller förskingring måste denna typ av synd därför vara ett tecken på en oren själ. Att försöka tvätta sig ren vore därför lönlöst. Synden sitter i köttet, men är på samma gång osynlig. Den kan därför inte tvättas bort i vattnet, utan behöver därför renas. Alltså, när vattnet införlivats av en ängel (helig Ande) tvättar det kroppen, och renar köttet (därigenom själen). Rening av synd är nödvändigt då själen enligt Tertullianus är mästaren och kroppen är dess tjänare.⁷⁹ Det krävs alltså både ett tvättande och ett renande; dock skiljer sig dessa åt beroende på om det syndiga sitter i människans kött eller själ. Vattnet beskrivs här som bärare av två uppgifter; renande och helande.

För att återgå till citatet om fiskarna talar Todd Edmondson om Tertullianus anspelande på fiskarna som en tydlig markör för det tidiga inflytandet av dåtidens ”graffiti”.⁸⁰ Han menar på att Tertullianus anspelade på fiskarna är en direkt förklaring till akronymen IXΘΥΣ (ichthys).

IXΘΥΣ refereras ofta till ”Jesus fisken” och var en betydelsefull symbol främst under den romerska tiden, då den utgjorde en hemlig markör för den kristna minoritetssekten. Symbolen bestod av två korsande bågar som tillsammans bildade en fisk. Den ritades ofta i sanden på marken eller karvades också in på stadens väggar som en hemligt stämpel för att visa på var en kristen sammankomst skulle inträffa. Den grekiska översättningen av ordet ”fisk” är *ichthys* och akronymen bildar: I (Ιησοῦς), CH (Χριστός), TH (Θεοῦ), Y (Υἱός), S (Σωτήρ) – Jesus Kristus, Guds Son, Frälsare.⁸¹ Akronymen bar uppenbarligen en väsentlig retorisk tyngd för Tertullianus då han valt att inkludera dess budskap i *De baptismo*.

---

⁷⁷ Evans, *De baptismo* s. 11.

⁷⁸ Ibid, s.11.

⁷⁹ Ibid, s.11.

⁸⁰ Todd Edmondson, *Studies in Popular Culture Vol. 32, No. 2* (Popular Culture Association in the South, 2010), s. 57.

⁸¹ Edmondson, *Studies in Popular Culture Vol. 32, No. 2*, s.58.

Att Tertullianus talar om att fisken bör vara i vattnet då den endast är trygg och säker där, kan vara en direkt anspelning på det faktum att han anser att – där Kristus är, där är också vatten.⁸² Hos Tertullianus finns det en medvetenhet om att vattnet bär på Guds kraft och att dopets betydelse för människan också innebär att hon genom vattnet mottagit dopets gåva. En möjlig tolkning till detta skulle därför också vara att citatet om fiskarna helt enkelt handlar om Tertullianus uttalande om dopets betydelse för människan. Edmondson menar på att en möjlig förklaring till fiskens vidare betydelse också kan härleda till kopplingen mellan Jona och fisken i den hebreiska bibeln, men också Jesus Kristus inbjudan till lärjungarna att bli människofiskare.⁸³

Vattnet i citatet vittnar om en trygg och säker plats – en plats där Guds kraft bär och verkar. Dess attribut beskrivs som betryggande och lugnande och visar därför på elementet som någonting positivt och gott.

Kapitel 4: Sammanfattning och diskussion

Det som följer nu är en sammanfattande diskussionsdel där uppsatsens syfte ämnar diskutera frågeställning om vilka möjliga förståelser Tertullianus ämnat grunda sin syn på vatten i sin text *De baptismo*; detta utifrån det bibliska vattnets betydelser. Diskussionen bygger på uppsatsens undersökning av det bibliska vattnet inom både den forna orientaliska (grekisk-hellenistiska) synen, samt den judiska traditionens förståelse. Detta diskuteras i ljuset av Tertullianus uttalande kring vatten i *De baptismo*.

Genom att undersöka vattnets betydelse innan och under det första århundradet fann jag att vattnet bar på en bred och mångfaldig uppfattning. Inom den hellenistiska världen skildrades främst tre uppfattningar; *skapande*, *renande* och *förstörande*. Den skapande aspekten syftade främst till vattnet som faktorn till allt livs uppkomst – där vattnet i floder ansågs vara heligt tack vare dess starka kopplingar till den mytologiska världen. Vattnet i floderna ansågs därmed vara livets vatten. Även i reningssammanhang användes vatten. Dels det vardagliga kroppsliga tvättandet, dels i den kulturella reningen som skedde innan mötet med helgedomar. Då människor var mån om att inte beflecka det gudomliga med sina tidigare orenligheten användes

---

⁸² Evans, *De baptismo* s. 21.

⁸³ Edmondson, *Studies in Popular Culture Vol. 32, No. 2*, s.58.

vatten för att bestänka sig själv och på så vis bli renad. Den förstörande aspekten som lyftes syftade främst till översvämningar som kunde hota landområden. Med detta sagt finns det också en förståelse kring att vatten är någonting livsviktig och därmed livsavgörande för alla levande tings överlevnad. Landområden som var täckta av öken beskrivs som stora och fruktansvärda⁸⁴. Å ena sidan beskrivs vatten som en bristvara – men å andra sidan fanns det en oro om att landområden skulle översvämmas. Möjligen är denna oro grundad på det faktum att Gud sände floden över världen och på så sätt utplånade större delen av sin skapelse.

Inom den judiska traditionen framträdde vattnet som något livsavgörande. Dels då vattnet var en bristvara och för att människor i sin vardag skulle kunna laga mat, tvätta sig, etc. fanns behovet redan på vardaglig basis. Dels för att löftet om det utlovade landet också innefattade konstant tillgång till vattnet. Här lyfts en association om en möjlig kopplingen mellan Gud och vatten. Ser vi till skapelseberättelsen och uttåget ur Egypten associeras Gud med en koppling till vattnets tillgång och makten att styra över det. Den judiska traditionen bar med andra ord på en djupt rotad förståelse kring denna nära länk. Under Antiken fanns det dessutom en etablerad renhetspraxis som innebar renhetslagar för det judiska folket, där renhetstänket även följde med in i den tidiga kristendomen. Vattnets renande funktion kunde därför bidra till renandet av vad Klawans menar på var rituell orenhet. Mot denna bakgrund är det inte helt oväntat att vattnet beskrivs som renande och helande, då det finns en grundläggande föreställning om att Gud och vatten på ett eller annat sätt är sammanlänkade. Det finns också en förståelse kring människans behov av vatten och dess livsviktiga uppgift- och funktioner, dels i vardaglig bemärkelse, dels inför ett gudomligt möte. Genom undersökningen som lyfte vattnets olika funktioner kan vi därmed konstatera att den grundläggande föreställningen om en möjlig länk mellan Gud och vatten är etablerad – men huruvida denna länk ser ut skiljer dem åt. Det intressanta som möjligen kan öppna upp för fler frågor är på vilket sätt denna länk tar sig uttryck i Bibelns berättelser. Om länken innefattar ett Gudomligt maktövertagande eller om vattnet i sin egenhet är gudomligt.

Bland de ovannämnda valda perikoper om vattnets olika funktioner fann jag att vatten ofta användes i syfte att visa på Guds kraft. Antingen genom Jesu utförda under, eller också i syfte att undervisa både lärjungar och folksamlingar. Då förståelsen kring behovet av vatten för skapelsens upprätthållelse och människans överlevnad var etablerad bland det judiska folket,

---

⁸⁴ Bibel 2000, 5 Mos 1:19

innebar det också att vatten var någonting som människorna kunde relatera till. Det fanns en befintlig bild av dess plats i samhället. Att Jesus använder sig av liknelser med vatten är därför inget märkligt; inte heller det faktum att bibelns berättelser lyfter vattnet i ljuset av att visa på Guds makt att härska över det. Som ovan nämnt fanns det en etablerad bild av vatten som både livsviktigt och livsfarligt. Människan är i behov av vatten – men vatten kan också vara orsaken till förödelse. Denna dualism vittnar om vattnets komplexitet.

Vad det gäller Tertullianus egen förståelse av vatten uttrycker han en stark bild av att Guds helige Ande har sin boningsplats i vattnet, och därför medför gudomliga tendenser till elementet. Att detta skulle innebära att vattnet ständigt bar på en helighet är dock oklart; däremot menar han att då vattnet redan fanns i begynnelsen, råder det ingen tvekan om att Guds kraft inte längre skulle infinna sig i det. ”Där Kristus är – där är också vatten”⁸⁵ – detta uttrycker Tertullianus och på så vis förtydligar den länk som för honom är självklar. Länken mellan Gud och vatten.

När Tertullianus skriver *De baptismo* gör han det i syfte att försöka skydda kyrkan mot heresi och irrlära – detta i form av ett gensvar till den kvinna som han menar på spridit giftig lära om dopets sakrament. Texten förstås därför inte vara skriven i syfte att egentligen tala om vad han själv anser vara dopets betydelse för människan – utan för att visa dopets betydelse i sin helhet. Vattnet får därför ingen given redogörelse och plats där dess funktion och betydelse för dopet förklaras. Förståelsen av elementet grundar sig därför på min uppfattning och tolkning av Tertullianus uttalanden. Med detta sagt kan dess betydelse diskuteras och omdiskuteras utifrån särdeles aspekter. Dels det faktum att vattnet verkar ha livgivande aspekter då han redogör för dess existens redan i begynnelsen. Dels det faktum att vattnet är heligt, helande och renande då vattnet enligt Tertullianus bär på Guds kraft och användes därför också för att rena människors själar från synd. Men också det faktum att vattnet i sin natur var fulländat – perfekt i sig självt. Utifrån dessa ovannämnda aspekter vore vidare frågeställningar om dopvattnets betydelse intressanta. Hur kan vi förstå Tertullianus syn på dopvatten? Är vattnet välsignat sedan begynnelsen när Guds Ande svepte över det eller blir vattnet endast välsignat vid dopakten genom Kristus?

---

⁸⁵ Evans, *De baptismo* s. 21.

När Johannes döpare döpte människor i Jordanfloden gjorde han det med vetskapen om att det skulle komma någon efter honom som skulle döpa genom helig Ande. Johannes döpte med vatten – Jesus Kristus med helig Ande. Vatten och ande är i detta sammanhang därför separerat från varandra.⁸⁶ Med detta i åtanke vore det inte orimligt att Tertullianus i sitt uttalande om Guds heliga andes närvaro i vattnet, inte talade om en konstant närvaro – utan om en vilande tendens. Enligt O'Malley var Tertullianus exegetiskt medveten och kunnig kring det bibliska vattnets betydelse – och vattnets roll i relation till dopet vore därför rimligen vilande på en judisk tradition. Då den judiska traditionen bar på en uppfattning om en nära länk mellan Gud och vatten – vilket uppmärksammades genom bland annat ovannämnda undret på bröllopet i Kana, Guds makt att styra över havet och vattnet i relation till helig Ande. Även den hellenistiska världens inflytande har en möjlig koppling till Tertullianus egen syn på vatten. Då den mytologiska världen ansåg att nymfer och gudar befann sig i vattnet medförde detta en förståelse kring att vattnet därför var heligt och helande. Vattnet beskrivs som livets vatten – där Tertullianus syn på vattnet som livgivande får spegla sig.

Enligt Tertullianus syn på dopet framgår det att livet tar sin början genom det. Det är först när ett barn blir döpt genom vatten och helig ande som livet tar sin början. Att vattnet förstås kan bära på livgivande aspekter är därför heller inte orimligt. Huruvida vattnet som element påverkat dopets giltighet utifrån denna uppfattning är dock oklart. Dock kan jag se spår av förståelsen i Tertullianus uttalande kring vattnet som heligt genom hans hänvisning till 1 Mos 1:2. Här lyfter han den spirituella effekten som han då menar på uppkommit genom denna gudsvind. Då denna gudsvind burits av vatten, har vattnet nu blivit heligt i sig självt. Därför menar Tertullianus att människan bör genom dopet befinna sig i vatten, precis som den heliga Anden gjort redan i begynnelsen.⁸⁷

Kapitel 5: Slutsats

Syftet med denna uppsats var att lyfta Tertullianus syn på vatten i *De baptismo* för att på så vis kunna undersöka vilka bibliska förståelser som kan ligga till grund för detta. Den frågeställning

---

⁸⁶ Apg 19:1–7

⁸⁷ Evans, *De baptismo* kap 4:1.

som denna uppsats ämnade söka svara på är: ”Hur uttrycks Tertullianus syn på vatten i *De baptismo*, och vilka bibliska förståelser kan ligga till grund för detta?”

Det jag har kommit fram till i min uppsats är att det inte går att säga emot det faktum att vatten bär på en betydelsefull roll för människan; dels genom det livsnödvändiga behovet, dels på grund av religiösa aspekter. Vattnet kopplas samman med makt och livgivande föreställningar som har avgörande konsekvenser för människans uppfattning om kopplingen mellan Gud och vatten. Det som dock blev särskilt intressant i denna uppsats var att undersöka just Tertullianus förståelse kring vatten och hur det uttrycker sig i hans text *De baptismo*. Med hjälp av undersökningar av begreppet ὕδωρ, bibliska berättelser som visar på vattnets olika användningsområden, samt en analys av *De baptismo* har jag fått en förståelse för att vatten ofta används som ett teologiskt verktyg för att visa på Guds kraft och människans behov av Guds närvaro.

Det jag landar i efter analysen är främst tre saker jag uppfattar vara särskilt utmärkande kring Tertullianus förståelse av det bibliska vattnet:

- Det finns en stark förståelse av att vatten är sammanlänkat med Gud. Tertullianus uttrycker att: där Kristus är – där finns också vatten.⁸⁸ Denna tradition av förståelsen kring gudomlig närvaro i vatten återfinns både inom den grekisk-hellenistiska världen, och i den gammal-testamentliga judiska världen.
- Tertullianus har använt sig av vatten som ett verktyg för att förklara dopets värde för människan. Vatten beskrivs som Guds andes boningsplats – och blir därför också nödvändigt för sakramentet, likväl förståelsen kring vattnets betydelse för skapelse och upprätthållelse.
- Vattnet beskrivs som en trygg och säker plats enligt Tertullianus. Att befinna sig i vattnet innebär möjligen att leva i sitt dop – vilket han uppmanar alla till att göra. Vattnet blir därför också en symbol för Guds ständiga närvaro i människans liv.

Att studera vatten i bibliskt sammanhang har visat sig vara ett större fält än jag tidigare förutspått. Men med detta sagt innebär det också att ämnet framförallt väckt fler frågor ju mer jag satt mig in i ämnet. Särskilt i ljuset av kyrkofadern Tertullianus. Ett exempel på en möjlig

---

⁸⁸ Evans, *De baptismo* s. 21.

framtida studie väcktes i samband med avsnitt 3.3 där vatten i relation till dopet undersöktes.

Hur kan vi förstå Tertullianus syn på dopvatten utifrån hans syn på det bibliska vattnet?

Slutsatsen för denna uppsats blev att det finns en tradition kopplad till vatten i de bibliska berättelserna som vittnar om en gudomlig närvaro. Tertullianus använder denna förståelse som ett verktyg för att visa på dopets värde och betydelse för människan. Vattnet hos Tertullianus blir därför också en symbol för trygghet, närvaro och liv.

Litteraturförteckning

- Alvesson, Mats. & Sköldberg, Kaj. *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur, 2019.
- Brown, S. Water imagery and the power and presence of God in the Gospel of John. *Theology Today*, (2015), 289-298.
- Chapman, J. *Tertullianus*. The Catholic Encyclopedia: <https://mb-soft.com/believe/tws/tertulli.htm> [Hämtad 2022-07-01]
- Dunn, Geoffrey D. *Tertullian*. New York & London: Routledge Taylor & Francis group, 2004.
- Edmondson, Todd. *Studies in Popular Culture Vol. 32, No. 2*. Popular Culture Association in the South, 2010.
- Evans, Evans. *Tertullian's Homily On Baptism*. Oregon: Wipf & Stock, 1964.
- Evans, Evans. *Tertullian: Adversus Marcionem*. Oxford: Oxford University Press, 1972.
https://www.tertullian.org/articles/evans_marc/evans_marc_10book4_eng.htm
[Hämtad 2022-05-10]
- Fornberg, Tord. *Matteusevangeliet 13:53-28:20. Kommentar till Nya testamentet 1B*. Stockholm: EFS-förlag, 1999.
- Jones, Larry. *The Symbol of water in the gospel of John*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997.
- Kieffer, René. *Johannesevangeliet 1-10*. Uppsala: EFS-förlag, 1987.
- Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, Bromiley, Geoffrey, W., . . . Ronald, E. *Theological dictionary of the New Testament Vol 1*. UK: Eerdmann, Grand Rapids, Mich, 1972.
- Klawans, Jonathan. *Notions of Gentile Impurity in Ancient Judaism*. Cambridge University Press on behalf of the Association for Jewish Studies, 1995.

Lardner, Nathaniel, Hogg, John, & Johnson, Joseph. *The historie of the heretics of the two first centuries after Christ : containing an account of their time, opinions, and testimonie to the books of the New Testament. To which are prefixed, general observations concerning heretics.* London: British Library, 1780.

McGrath, Alister E. *Christianity an introduction 2nd ed.* UK: Blackwell Publishing, 2006.

Milgrom, Jacob. *Leviticus 17-22 - A New Translation with Introduction and Commentary.* New York: The Anchor Bible, 2000.

O'Malley, Thomas. *Tertullian and the Bible.* Utrecht: Dekker & Van de Vegt N.V Nijmegen, 1967.

Parker, Robert., & Robert, Parker., *Miasma: Pollution and Purification in Early Greek Religion.* Oxford: Clarendon Press, 1983.

Peterson, Eric. E. *Wade in the Water: following the stream of baptism.* Eugene: Cascade books: Wipf and Stock Publishers, 2018.

Svartvik, Jesper. *De sju haven i Bibelns värld.* Uppsala: Votum, 2021.

von Ehrenheim, H., Klingborg, P., & Frejman, A., Water at ancient Greek sanctuaries: medium of divine presence or commodity for mortal visitors? *Journal of Archaeology and Ancient History*, (2019), s. 1-31.